

Research Paper

The Intensification of the Security Mentality of the Islamic Republic of Iran after the US Attack on Iraq and the Limitations Resulting from this Structure**Ali Ali Hosseini¹** **Mohammad Soltani Renani²**

1. Associate Professor, Department of Political Science, University of Isfahan, Faculty of Administrative Sciences, Economics, Department of Political Science, Isfahan, Iran

2. Ph.D. Student in Political Thought, University of Isfahan, Faculty of Administrative Sciences, Economics, Department of Political Science, Isfahan, Iran

DOI: <https://doi.org/10.22034/ipsa.2025.538>

Receive Date: 01 March 2025

Revise Date: 02 May 2025

Accept Date: 26 May 2025

©2021 by the authors, Licensee IPSA, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Extended Abstract**Introduction**

The formation of the security mindset of foreign policy agents of any state is influenced by numerous factors. Historical experiences are also of particular importance. The Islamic Republic of Iran is no exception. As a country that has been both a victim and a witness of aggression, Islamic Iran has many bitter historical experiences. Relatively speaking, it can be said that the security mindset of the Islamic Republic of Iran has been influenced by the bitter historical memory of this country. It should be noted that the present study does not seek to emphasize the single factor in the formation of this mindset. Meanwhile, it can be said that the bitter experience of the eight-year imposed war and also witnessing aggression caused the Islamic Republic of Iran to focus on the military dimension of power, and this created structure has been the cause of most of the sanctions imposed on the said country to this day. In a way, the source of the formation or, in other words, the structuring of the security mindset of the Islamic Republic of Iran and the emphasis on the military power positions of this country should be relatively sought in bitter historical experiences. In the meantime, perhaps the role of the United States of America in attacking Iraq and inflicting great human and financial losses on this country is prominent in intensifying the security mindset of the foreign policy agents of the Islamic Republic of Iran. In a way, perhaps learning from the 2003 Iraq war and also the historical background of the aforementioned imposed war had a small impact on intensifying the security mindset of the Islamic Republic of Iran and emphasizing the country's hard military power. But all these experiences mentioned have not been limited to intensifying this security structure, and this structure itself has also caused the creation of restrictions. These restrictions have clearly manifested themselves in the form of economic sanctions and have affected the lives of Iranian citizens. More interestingly, these restrictions were imposed by the United States of America. What factors and historical experiences really went hand in hand for the Islamic Republic of Iran to evaluate its military positions as non-negotiable? What consequences has the intensification of the security mindset of the Islamic Republic of Iran had for this country? The aim of the present study is to show the factors that exacerbate the security mentality of the Islamic Republic and the limitations resulting from it, in a way, a mutual relationship between the factor and the structure is

– Corresponding Author:

Ali Ali Hosseini, Ph.D.

E-mail: a.alihosseini@ase.ui.ac.ir

depicted using Giddens' structuration model. The value of the present study is that by being aware of the origins of this formation and the limitations resulting from it, we can transfer this awareness to the international community through diplomacy and somehow adjust these structural limitations through transparency in increasing military power. In the meantime, the present study, using Giddens' structuration model, first reviews some of the historical factors that influenced the formation of the security mentality of the second Pahlavi dynasty and the Islamic Republic of Iran, and then examines the US attack on Iraq and the damages that this country imposed on Iraq in 2003 as one of the factors that influenced this security mentality. Finally, by examining this structure, it has examined the limitations resulting from it (which are oppressive international economic sanctions). There seems to be a reciprocal relationship between the structure created and the limitations resulting from it. As Giddens emphasizes and pays attention to the effects of this structure in addition to the structure created by the agents in his theory. Combining and creating a balance between the extremes of individualism and structuralism is what Giddens achieves. This combined theory rejects the previous dualisms and somehow goes beyond them. In general, it seeks a kind of balance and compromise between them. Agency or agency with holism is somehow combined with each other and a single perception is avoided. In general, it can be said that Giddens's structuralist perspective is an intermediate perspective in which cause and effect frequently replace each other and create a two-way causality, which is called reciprocal influence, in which the factor of one underlies the factor of two, and then the factor of two underlies and continues the other factor. In the structuralist theory, neither structure nor agency will be decisive, but rather they inevitably participate in social and political behavior. Finally, it can be said that according to this theory, both social structure and human action have a high value in political behavior. In this theory, one cannot talk about one of the aforementioned concepts without the other. Structural features that limit the actions of individuals and are outside the control of the actors, meanwhile, the continuous action of the actors has somehow caused the creation of this structure. In structuration theory, agents are no longer mere playthings in the hands of social forces. Giddens argues that agents have intentions and spare no effort to achieve their goals. In Giddens' view, the agent is autonomous by having reflective control over his or her actions and a degree of rationality. These concepts enable the agent to provide arguments to justify his or her actions. By taking actions in specific situations (whether consciously or unconsciously), agents construct structural features and make it possible to talk about structural effects. Another important argument that Giddens raises is greater access to power and resources for change. He mentions the agent of change by the agent through the aforementioned concepts. In a way, this transformation is facilitated by the aforementioned resources. In Giddens's re-thinking definition of structure, structure is not a fixed and mechanical thing, structure and action in this view are interconnected and influenced by each other, and on the other hand, in the discussion of time and space, the location of structural features also evolves over time and space. Giddens considers human action or practice as transforming the objective world (outside the mind) and social relations. Ultimately, he considers human action to have the power to interfere with and control the social world. This is where he links the concept of action with power and believes that power should be considered as a resource through which actors use and benefit from it in the production and reproduction of mutual relations with the structural coordinates of society. In Giddens' view, rules and resources are considered to have the recursive consequences of the duality of construction. According to the concepts of Giddens' structuration theory, this research seeks to answer how this security mentality is structured and the limitations resulting from this structure for Islamic Iran. In the meantime, the present research seeks to answer this main question by using a descriptive-analytical method and using internet and library resources, as well as using Giddens' structuration glasses. In general, it can be

said that the non-negotiable military and missile positions of the Islamic Republic of Iran are (relatively) rooted in the bitter historical experiences of this country. The bitter historical memory resulting from being a victim of aggression and witnessing aggression has not been ineffective in forming the security mentality of this country. The formation and intensification of this security structure under the influence of the aforementioned factors on the one hand and the limitations that this structure has created in economic dimensions for the Islamic Republic of Iran on the other hand is noteworthy. In a way, we are witnessing the mutual influence between the agent or agents and the structure. The reciprocal effect through which we can relatively evaluate the current situation of our country is facilitated by using Giddens's structural model. In a way, from this perspective, we can see that the intensification of this security structure (in addition to the bitter historical memory of the eight-year war) is the action of the United States in the 2003 invasion of Iraq. In general, from a subnational perspective, Iraq's militarism at home and foreign adventurism in the region by attacking Kuwait (i.e., a strategic ally of the United States of America) and threatening the vital interests of the West, all of these supranational and subnational factors went hand in hand and made 2003 a bloody year for Iraq. The use of bombs such as the Mother Bomb (known as the Mother of All Bombs) to kill Iraqi civilians was considered a tactic by the United States to weaken the morale of the opposing side as much as possible. The high destructive power of these bombs left a lot of destruction and killing in the Iraq War, the effects of which are tangible and prominent to this day. In addition to the heavy human, financial, social and military losses, the cultural and historical losses were also significant in the American invasion of Iraq in 2003. So that the cultural and intellectual losses of Iraq during the aforementioned war were beyond imagination as a national disaster. When American forces entered Baghdad and looted the city, even the main buildings of the capital were not safe. The antiquities of the Iraqi Museum, the National Library of Iraq and other important facilities were among the targets of the Americans in the Iraq War that were destroyed. Many antiquities were stolen by American forces during this war. The extent of these damages in various social, economic, and cultural areas is incalculable. Witnessing these damages has fueled the security mentality of the Islamic Republic of Iran. It is interesting to note that the restrictions resulting from this construction have also been imposed by the aforementioned country in the form of sanctions on our country. The positions of the Islamic Republic of Iran regarding drone and missile programs have made this country the target of economic attacks by the United States and its trading partners, so that most of the sanctions imposed have been imposed on these positions. Among these sanctions, one can mention the unilateral sanctions of the United States of America against the Islamic Republic of Iran. Unilateral sanctions refer to restrictions and prohibitions that a government imposes on another government or governments. Meanwhile, economic sanctions are carried out with the aim of putting pressure on ordinary citizens so that the sanctioning government can achieve its goals. In other words, the main purpose of economic sanctions is to change the target country's approach for reasons related to foreign relations. In a way, economic sanctions are often used as a tool in the pursuit of foreign policy, and it is argued that the goal of economic warfare is to cause as much damage to the enemy's economy as possible. The United States seeks to weaken the aforementioned program and change the approach of the Islamic Republic of Iran by sanctioning Iran's missile program. This country seeks to pursue its policies by identifying any factors that strengthen Iran's missile and drone program and imposing strict economic sanctions on its factors. Meanwhile, the scope of the United States economic sanctions does not only include missile and drone sanctions on the Islamic Republic of Iran, and the scope of these sanctions has also targeted Iranian citizens and has brought harmful economic effects to Iranian citizens. These sanctions have usually been imposed by the United States Treasury Department and its trading partners. Economic threats directly and

indirectly pose serious challenges to a wide segment of the economy and ultimately national security. The US sanctions policy towards Iran mainly has a political and security origin that is applied with the intention of weakening the weapons programs of the Islamic Republic of Iran. Challenging economic security can also affect other aspects, such as the military dimensions of power. Meanwhile, we are also witnessing the wide dimensions of this impact on the lives of citizens, so these sanctions are considered the most severe and complex economic sanctions. It is important to note that the issue of security mindset formation cannot be viewed in an absolute and one-dimensional way, because countless factors are involved and fruitful in the formation of security mindset. By being aware of this reciprocal effect, perhaps a balance can be created between this structure and the limitations resulting from it, because firstly, these structures are not a revelation from home and there is the possibility of their modification, change and new formulation under the influence of new experiences. On the other hand, by informing the international community about the way this structure is formed and recalling the bitter experiences that have been fallen us, and also (clarifying the defensive position of our military power), we can take steps towards reducing the limitations resulting from this structure.

Keywords: Security Mentality, Structuring, United States of America, Iraq, International Sanctions.

References

- Alkadry, Mohamad & Witt, Matthew (2009). "Abu Ghraib and the Normalization of Torture and Hate". *Public Integrity*. Vol: 11. Pp. 135-154.
- Bahrami-Moghaddam, Sajjad, Heydari, Mehdi (2019), "Self-reliance, the concept and security model of the Islamic Republic of Iran after the victory of the Islamic Revolution", *Islamic Revolution Research Journal*, Year 10, Issue 34, pp. 129-144. (In Persian)
- Biglari, Mohammad, Iraqi, Abdullah (2015), "Investigating the role of America in the beginning, continuation of the Iraq war against Iran and ways to avoid surprise". *Defense Management and Research*, pp. 157-182. (In Persian)
- Basiri, Mohammad Ali, Soltani Renani, Mohammad (2019), "Analysis of the Main Factors Driving the Islamic Republic of Iran to Increase Its Military Power (Within the Framework of the Structural Approach)", *Rozagaran Scientific-Specialized Quarterly*, New Volume, No. 17, pp. 76-91. (In Persian)
- Council on Foreign Relations (2011), "The Iraq War", Site access address <https://www.cfr.org/timeline/iraq-war>
- Davoodi, Ma'adeh et al. (2013), "Taliban's Gaining Power and the Approach of the Islamic Republic of Iran", *Quarterly Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, Volume 5, Issue 2, pp. 139-161. (In Persian)
- Dehghani Firouzabadi, Seyyed Jalal, Alavi, Seyyed Mohammad Ali (2016), "The process of securitizing the nuclear activity of the Islamic Republic of Iran by the

Israeli lobby in the United States, from the perspective of the Copenhagen School", *Quarterly Journal of Strategic Policy Research*, Year 5, Issue 17, pp. 39-58. (In Persian)

Donyay-e-eqtesad Newspaper (2023), "America has imposed missile sanctions against Iran", *Official website of Donyay-e-eqtesad*, Newspaper Access address: <https://donya-e-eqtesad.com/fa/tiny/news-4074436>. (In Persian)

Encyclopedia Iranica Foundation (2016), "IRAN ii. IRANIAN HISTORY (2)", Islamic period (page 6): <https://www.iranicaonline.org/articles/iran-ii2-islamic-period-page-6>.

Ghasemi, Gholamali, Ayman Eslami, Abbas (2013), "Production and Use of Ballistic Missiles in International Law and the Defense Doctrine of the Islamic Republic of Iran", *Quarterly Journal of Comparative Research on Islamic and Western Law*, Year 9, Issue 1, pp. 308-273. (In Persian)

Ghaedi Bardeh et al. (2011), "Effects of the US Economic Sanctions against the Islamic Republic of Iran", *Quarterly Journal of Political and International Research*, Year 12, Issue 48, pp. 224-205. (In Persian)

Hemmati, Iraj and Delavari, Abolfazl (2015). "War Strategy and Foreign Policy Behavior: An Introduction to Explaining the Process and Outcome of the Iran-Iraq War". *Journal of Political Science*, 10(3), 235-265. (In Persian)

- Imam Khomeini Wiki (2024), "Iraq War against Iran", *Imam Khomeini Wiki*, Internet section of Imam Khomeini Encyclopedia (RA) Access address: https://fa.wiki.khomeini.ir/wiki/Iraq_War_against_Iran/ <https://fa.wiki.khomeini.ir/wiki/> (In Persian)

Javadi Arjomand, Mohammad, Toloui, Hadi (2014), "The Impact of the US Military Invasion of Iraq On Iran's Intelligent Power in this Country", *Politics Quarterly (Journal of the Faculty of Law and Political Science)*, Volume 44, Issue 4, pp. 792-777. (In Persian)

Jalalpour, Hassan, Mohammadi, Amir (2012), "Consequences of the Occupation of Iran in September 1941", *Journal of Research in History*, Issue 9, pp. 176-154. (In Persian)

Jalilian, Shapour (2004), "Performance of the US Army in Iraq", *Quarterly Journal of Military Sciences and Technologies*, Issue 1, pp. 47-42. (In Persian)

Khaleghi Ali et al. (2012), "Crimes Committed in Abu Ghraib Prison from the Perspective of Criminal Justice", *Journal of Justice Law*, Volume 76, Issue 8, pp. 252-223. (In Persian)

Lakzai, Sharif (2010), "Foundations of Thought Anthony Giddens: Structuralism

Theorist", *Journal of Political and International Approaches*, No. 24, pp. 94-75. (In Persian)

Mastroianni, George R. (2013), "Looking Back: Understanding Abu Ghraib", *The US Army War College Quarterly*, Parameters, Vo: 43, No: 2, pp 53-66.

Mesbahi, Mohiuddin (1996), "The Soviet Union and the Iran-Iraq War: Frameworks and Objectives", *Journal of Defense Policy*, No. 15 and 16, pp. 146-184. (In Persian)

Mohammadi, Seyyed Mohammad Hossein, Eskandari Fard, Zahra (2017), "The State of Public Security in the Years of the Military Occupation of Iran by the Allies (September 1941 - September 1945)", *Journal of Social and Economic History Research*, Year 6, No. 2, pp. 107-124. (In Persian)

Moghaddis, Ali Asghar, Ghodrati, Hossein (2004), "Anthony Giddens' Structuralism Theory and Its Methodological Foundations", *Journal of Social Sciences*, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Year 1, No. 4, pp. 31-1. (In Persian)

Morad Piri, Hadi et al. (1400), "US goals in the war with Iraq (2003) with comparison in two periods before and after it", *Strategic Defense Studies Quarterly*, Volume 19, Issue 85, pp. 315-332. (In Persian)

Moshirzadeh, Humaira (2008), "US war against Iraq and the semantic structure of the international system", *Politics Quarterly (Journal of the Faculty of Law and Political Science)*, Volume 38, Issue 1, pp. 239-213. (In Persian)

Mafi, Homayoun (2006), "A reflection on US economic sanctions against Iran from the perspective of international law", *Law and Political Science Research Journal*, Year 1, Issue 1, pp. 83-59. (In Persian)

Mosalnejad, Abbas. (2015). "Policymaking of the political economy of oil and international sanctions of Iran". *Political Science Research Journal*, 10(3), 171-200. (In Persian)

Partovi Moghadam, Abbas (2005), "The Role and Performance of the Allies in the Iranian Grain Crisis During World War II", *Historical Studies Quarterly*, No. 10, pp. 30-67. (In Persian)

Roddel, Shannon, DeStazio, Tracy (2023), "The invasion of Iraq: Perspectives on war 20 years later", <https://news.nd.edu/news/the-invasion-of-iraq-perspectives-on-war-20-years-later/>

Shahgholian Ghahfarkhi, Reza (2017). "The role and performance of the Soviet Union in the imposed war of Iraq against Iran". *Comprehensive Quarterly*

Journal of Sacred Defense, Year 2, Issue 2, pp. 105-126. (In Persian)

Shiroudi, Morteza (2004), "The Performance of the United Nations in the Imposed War", *Quarterly Journal of Ruq Andisheh*, Issue 34, pp. 3-26. (In Persian)

Salehi, Mohammad Naqi (2011), "Consequences of the Occupation of Iran by the Allies in World War II", *Journal of History Growth and Education*, Issue 43, pp. 43-38. (In Persian)

Sadeghi, Younes (2012), "The Allies and the Iranian Issue, Librarianship, Archives and Manuscript Research", *Journal of History and Geography Monthly Book*, Issue 173, pp. 68-73. (In Persian)

Salehnia, Ali, Bakhtiari, Hossein (2018), "Prioritizing Threats to the National Security of the Islamic Republic of Iran Using the Analytic Hierarchy Process (AHP) Method", *Quarterly Journal of Strategic Studies of Public Policy*, Volume 8, Issue 27, pp. 277-255. (In Persian)

Sedghi, Behrang (2010), "Anthony Giddens's Theory of Structuralism: Theoretical and Methodological Implications and Its Practical Application in Sociology", *Journal of Social Research*, Volume: 3, Issue: 9, pp. 141-167. (In Persian)

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation(2023), Iraq's cultural and historical losses from US-led invasion in 2003, https://mid.ru/en/foreign_policy/historical_materials/1861865/

Tohidfam, Mohammad, Hosseinian Amiri, Marzieh (2009), "Combining Action and Structure in the Thought of Giddens, Bourdieu, and Habermas and Its Impact on Modern Sociology", *Journal of Political Science*, Volume: 4, Issue: 3, pp. 79-107. (In Persian)

Tasht Zarfariba et al. (2012), "Religion and Modernity from the Perspective of Anthony Giddens", *Journal of Religious Studies*, Volume: 6, Issue: 11, pp. 91-116. (In Persian)

Vahidi Rad, Mikael (2019), "Military Relations between the United States and Mohammad Reza Shah from World War II to the August 11 Coup", *Journal of Historical War Studies*, Volume 4, Issue 4, pp. 71-93. (In Persian)

Whittington, Richard (2015). *Giddens, structuration theory and strategy as practice*. Cambridge Handbook of Strategy as Practice. 109-126.

Yazdani, Enayatollah, Malekpour, Mahsa (2008), "The Operationalization of America's Preemptive Defense Strategy and the Role of the United Nations: A

Case Study of the Attack on Iraq", Volume 15, Issue 5, pp. 155-182. (In Persian)

Yüce, Samet (2022), "Understanding Iraq's Persistent Domestic Instability: A Revisit to the 2003 Iraq War and the Effect of the US Foreign Policy", *Afro Eurasian Studies*, 8(3):249-260.

تشدید ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران پس از حمله آمریکا به عراق و محدودیت‌های ناشی از این ساخت

علی‌علی حسینی^۱ محمد سلطانی زنانی^۲

۱. دانشیار، گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم اداری اقتصاد، گروه علوم سیاسی

۲. دانشجوی دکتری اندیشه‌های سیاسی، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم اداری اقتصاد، گروه علوم سیاسی

لینک گزارش نتیجه مشابهت‌یابی: <https://www.samimnoor.ir/view/fa/SimilarityResult?ItemID=8294250757/3%>

20.1001.1.1735790.1403.20.1.6.3

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۵

نوع مقاله: پژوهشی

واژگان کلیدی:

ذهنیت امنیتی،

ساخت‌یابی،

ایالات متحده آمریکا،

عراق، تحریم‌های

بین‌المللی

صورت‌بندی ذهنیت امنیتی کارگزاران سیاست خارجی هر دولتی از عوامل پرشماری سرچشمه می‌گیرد. در این میان، تجربه‌های تاریخی نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. جمهوری اسلامی ایران نیز از این امر مستثنا نیست. ایران اسلامی، به‌عنوان کشوری که هم قربانی تجاوز بوده و هم شاهد آن، تجربه‌های تلخ تاریخی زیادی را با خود به‌همراه دارد. به‌طور نسبی می‌توان گفت، ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران، تحت تأثیر حافظه تلخ تاریخی این کشور است. باید توجه داشت، پژوهش حاضر در پی تأکید بر تک‌عاملی بودن صورت‌بندی این ذهنیت نیست؛ اما تجربه تلخ جنگ تحمیلی هشت‌ساله و همچنین، شاهد تجاوز بودن، عاملی است که سبب شده است، جمهوری اسلامی ایران، تمرکز خود را بر بعد نظامی قدرت گذاشته و همین ساختار ایجادشده، زمینه‌ساز تحریم‌های بیشتر کشور تا امروز شده است. به‌نظر می‌رسد، رابطه متقابلی میان ساخت ایجادشده و محدودیت‌های ناشی از آن وجود دارد. پژوهش حاضر، با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و استفاده از منابع اینترنتی و کتابخانه‌ای و همچنین، با بهره‌گیری از عینک ساخت‌یابی گیدنز، در پی پاسخ‌گویی به پرسش چگونگی ساخت‌یابی این ذهنیت امنیتی و محدودیت‌های ناشی از این ساختار برای ایران اسلامی است.

– نویسنده مسئول:

علی‌علی حسینی

پست الکترونیک: a.alihosseini@ase.ui.ac.ir

مقدمه

سرچشمه صورت‌بندی یا به عبارت بهتر، ساخت‌یابی ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران و تأکید بر مواضع قدرت نظامی این کشور را به گونه‌ای نسبی بایستی در تجربه‌های تلخ تاریخی جست‌وجو کرد. در این میان، شاید نقش ایالات متحده آمریکا در حمله به عراق و خسارت‌های فراوان انسانی و مالی به این کشور در تشدید صورت‌بندی ذهنیت امنیتی کارگزاران سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران برجسته‌تر باشد. به بیان روشن‌تر، شاید عبرت گرفتن از جنگ سال ۲۰۰۳ عراق و همچنین، پیشینه تاریخی جنگ تحمیلی، تأثیری هرچند اندک بر تشدید ساختار ذهنی امنیتی جمهوری اسلامی ایران و در نتیجه، تأکید بر قدرت سخت نظامی داشته است. اما همه تجربه‌های یادشده، تنها به تشدید این ساختار امنیتی محدود نشده و خود این ساخت‌یابی نیز محدودیت‌هایی را در پی داشته است. این محدودیت‌ها، آشکارا در قالب تحریم‌های اقتصادی نمایان شده و بر زندگی شهروندان ایرانی تأثیر گذاشته است. نکته جالب‌تر اینکه این محدودیت‌ها توسط ایالات متحده آمریکا وضع شده است. اکنون پرسش این است که «کدام عوامل و تجربه‌های تاریخی دست‌به‌دست یکدیگر داده‌اند تا جمهوری اسلامی ایران، مواضع نظامی خود را به گونه‌ای مذاکره‌ناپذیر ارزیابی کند؟» تشدید ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران، چه پیامدهایی برای این کشور داشته است؟» هدف پژوهش حاضر، نشان دادن عوامل تشدید ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی و محدودیت‌های ناشی از آن در قالب رابطه متقابل میان کارگزار و ساختار با استفاده از الگوی ساخت‌یابی گیدنز است. ارزش این پژوهش به این سبب است که با آگاهی از سرچشمه‌های این صورت‌بندی و محدودیت‌های ناشی از آن می‌توانیم این آگاهی را از طریق دیپلماسی به جامعه بین‌المللی منتقل کنیم و به شکلی این محدودیت‌های ساختاری را از طریق شفافیت در افزایش قدرت نظامی تعدیل نماییم. در این میان، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از الگوی ساخت‌یابی گیدنز در ابتدا مروری بر برخی از عوامل تاریخی تأثیرگذار بر صورت‌بندی ذهنیت امنیتی پهلوی دوم و جمهوری اسلامی ایران داشته و پس از آن، حمله آمریکا به عراق و خسارت‌های تحمیل‌شده از سوی این کشور در سال ۲۰۰۳ بر عراق را نیز به عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار بر این ذهنیت امنیتی از نظر گذرانده و سرانجام، با بررسی این ساختار، محدودیت‌های ناشی از آن را (که تحریم‌های بین‌المللی ظالمانه اقتصادی است) بررسی کرده است.

۱. پیشینه پژوهش

به‌طورکلی، پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه ذهنیت امنیتی با توجه به بعدی خاص، توجه و تأکید رویکرد امنیتی جمهوری اسلامی ایران را به بحث گذاشته‌اند؛ به‌عنوان مثال، داوودی و همکاران (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان «قدرت‌یابی طالبان و رویکرد جمهوری اسلامی ایران»، رویکرد امنیتی جمهوری اسلامی ایران را در برابر تحول همسایه شرقی‌اش، افغانستان، بررسی کرده است. این مقاله، نگاه همراه با تهدید و تردید جمهوری اسلامی ایران و همچنین، ذهنیت امنیتی‌ای که سناریوهای توطئه از آن عبور می‌کند را ناشی از شرایط پرآشوب خاورمیانه ارزیابی می‌کند. پژوهش یادشده با استفاده از الگوی رنالیسم تهاجمی، طالبان را به‌عنوان یک گروه افراطی سنی، تهدیدی برای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به‌شمار می‌آورد.

بهرامی مقدم و حیدری (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «خوداتکایی: مفهوم و الگوی امنیتی جمهوری اسلامی ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی»، تأکید کرده‌اند که مفهوم امنیت در کشورهای درحال‌توسعه، با توجه به ویژگی‌های خاص آن، با مفهوم امنیت در دنیای غرب تفاوت‌هایی دارد. در کشورهای غربی، بر بعد خارجی امنیت تأکید می‌شود؛ به‌این‌معنا که بر بازیگران خارجی تکیه دارد. درحالی‌که تمرکز این مفهوم در کشورهای جهان سوم، معمولاً بر بعد داخلی است و در موارد محدودی به بعد خارجی آن توجه و تأکید می‌شود. این تأکید و توجه نیز به موضوعات امنیتی داخلی کشورهای جهان سوم مربوط می‌شود. پژوهش یادشده با به‌کارگیری روش توصیفی-تحلیلی، مفهوم امنیت را از دیدگاه جمهوری اسلامی برپایه رویکرد خودیاری ارزیابی کرده است؛ رویکرد امنیتی اتکابه‌خود که در آن از اتحاد و ائتلاف با بازیگران دیگر عرصه بین‌الملل پرهیز می‌شود.

صالح‌نیا و بختیاری (۱۳۹۷)، نیز در مقاله‌ای با عنوان «اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی با روش سلسله‌مراتبی»، اولویت‌بندی تهدیدهای جمهوری اسلامی ایران را در سطح فراملی و فروملی بررسی کرده‌اند. پژوهش یادشده، با به‌کارگیری روش سلسله‌مراتبی AHP به این نتیجه رسیده است که اولویت معیار نظامی-اطلاعاتی در سطح معیارها و همچنین، اولویت بالای جاسوسی و نفوذ اطلاعاتی در سطح گزینه‌ها است. به‌طورکلی، این مقاله بر شناسایی تهدیدهای پیرامونی جمهوری اسلامی ایران در ابعاد گوناگون نظامی، اطلاعاتی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، و محیطی تمرکز داشته و از منظر اولویت با روش سلسله‌مراتبی (که یکی از پرکاربردترین روش‌های پژوهش در عملیات نرم است) وزن و

اهمیت هریک از تهدیدها را بررسی کرده است.

دهقانی فیروزآبادی و علوی (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان «روند امنیتی‌سازی فعالیت هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران توسط لابی اسرائیل در آمریکا از منظر مکتب کپنهاگ»، با بهره‌گیری از چارچوب نظری یادشده، فعالیت لابی طرفدار رژیم صهیونیستی در آمریکا را در راستای امنیتی‌سازی فعالیت هسته‌ای ایران بررسی کرده‌اند. مقاله یادشده این تلاش‌ها را در راستای تهدید قلمداد کردن فعالیت‌های هسته‌ای ایران ارزیابی کرده است. فرض این مقاله این است که رژیم صهیونیستی با استفاده از ظرفیت لابی‌گری در ایالات متحده آمریکا، اقدام به امنیتی‌سازی فعالیت‌های هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران کرده است و از این طریق، تلاش می‌کند تا سد و مانعی در برابر برنامه هسته‌ای ایران ایجاد کند. مقاله یادشده در پی این است که نشان دهد، دشمنان و رقبای ایران از رویکرد امنیتی آن برای بهره‌برداری سیاسی بهره می‌گیرند.

بسیاری از پژوهش‌های انجام‌شده درباره صورت‌بندی ذهنیت امنیت جمهوری اسلامی ایران بر یک تحول خاص یا تحول منطقه‌ای تکیه داشته و رویکرد جمهوری اسلامی ایران را بررسی کرده‌اند؛ اما بیشتر پژوهش‌های یادشده به‌شکل کلان و تاریخی به صورت‌بندی ساختار ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند. ساختار، به‌دست کارگزاران سیاست خارجی صورت‌بندی می‌شود، اما محدودیت‌هایی که این ساختار به‌همراه دارد، در بسیاری از پژوهش‌ها نادیده گرفته شده است. شاید با بررسی رابطه متقابل ساختار و کارگزار بتوان تحلیل جدید و معقولی از شرایط اکنون به‌دست آورد و به این دیدگاه رسید که ممکن است رقبای عرصه بین‌الملل جمهوری اسلامی در پی تشدید این ساختار امنیتی (ایجادشده توسط عواملان آن) به‌منظور افزایش محدودیت‌های ناشی از آن در راستای اهداف و مقاصد خود، یعنی تضعیف جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه در ابعاد اقتصادی، باشند. در این میان، لازم است که با رویکردی مناسب در پی تعدیل این ذهنیت و اثرات ناشی از آن باشیم. مقاله حاضر با بهره‌گیری از الگوی ساختاریابی گیدنز، در پی واکاوی عوامل تأثیرگذار بر این ذهنیت امنیتی و صورت‌بندی آن به‌شکل یک ساختار است تا با بررسی آن، محدودیت‌های ایجادشده در نتیجه این ساختار ذهنی امنیتی را ارزیابی کند.

۲. چارچوب نظری پژوهش

نظریه پرداز اجتماعی مدرن، آنتونی گیدنز، در سال ۱۹۷۹ نظریه خود را با عنوان «ساخت‌یابی یا ساختارمندی» مطرح و در سال ۱۹۸۴ در کتاب «ساخت جامعه: رئوس نظریه ساخت‌بندی» منتشر کرد. گیدنز با آمیختن نظریه کنش و ساختار در تلاش بود تا از دوگانه‌انگاری‌های پیش از خود گذر کند. وی ثنویت مطرح گذشته (دوگانه‌انگاری) کنش و ساختار را دوروی یک سکه به‌شمار می‌آورد و قصد خود را از نظریه ساخت‌یابی، آشتی دادن میان ساختار در یک سو و اراده و استقلال کنشگران از سوی دیگر اعلام کرد (طشت زر و همکاران، ۱۳۹۱، ۹۵-۹۴). درواقع، وی در پی روشی است تا رابطه میان کارگزار و ساختار را برجسته کند. بنیان نظری وی نه بر پایه کنشگر فردی و نه وجود هر نوع جامعیت اجتماعی (همانند کارکردگرایی ساختاری) است، بلکه اعمال اجتماعی‌ای است که در راستای زمان و مکان سامان می‌گیرند. براساس نظر گیدنز، این کنش‌ها هستند که اعمال را به‌وجود می‌آورند و به‌موجب این اعمال، آگاهی‌ها و ساختارها صورت‌بندی می‌شوند. به‌بیان روشن‌تر، جریانی دیالکتیکی از ایجاد عمل، ساخت، و آگاهی‌ها در بستر تاریخی و فرایندهای پویا به‌شکل بازتابی جریان می‌یابد (توحیدفام و حسینیان امیری، ۱۳۸۸، ۸۵-۸۳).

در نظریه ساخت‌یابی، عاملیت و ساختار، جدا از هم قابل تحلیل نیستند و به هیچ‌یک از آن‌ها اصالت داده نمی‌شود. به‌طورکلی نظریه ساختاربندی، دوگانگی را نفی می‌کند و به تعامل ابژکتیو و سوژکتیو توجه دارد. گفتنی است، ابژکتیو و سوژکتیو، دو جوهر جدا از هم و متفاوت در دیدگاه ساختاربندی یا ساخت‌یابی به‌شمار نمی‌آیند (مقدس و قدرتی، ۱۳۸۳، ۲). عاملیت در این دیدگاه، به‌معنای استعداد و توانایی‌هایی است که بر جایگاه اجتماعی نیز تأثیر می‌گذارند و یک خصیصه نسبی است، افراد می‌توانند این ویژگی را با توجه به توانمندی خود کمتر یا بیشتر داشته باشند. باید توجه داشت که این مسئله، مسئله‌ای نسبی است و افراد به‌عنوان موجوداتی تفسیرکننده که دارای واکنش هستند، عامل به‌شمار می‌آیند. اجرای عاملیت به شکل‌های گوناگون می‌تواند به عرصه عمل وارد شود؛ به‌گونه‌ای که تأثیرگذاری آن می‌تواند کم یا زیاد باشد (لک‌زایی، ۱۳۸۹، ۷۸-۷۵). جامعه و فرهنگ و عوامل دیگر نیز بر محدودیت عاملیت تأثیرگذارند؛ به‌گونه‌ای که فرد با توجه به فضایی که در اختیارش می‌گذارند، امکان عاملیت بیشتر یا کمتر را دارد تا بر ترتیبات اجتماعی‌اش تأثیر بگذارد. ترتیبات و فضای عاملیت را افرادی طراحی می‌کنند که در قدرت هستند. آگاهی فرد از عاملیت خود، در عامل بودن وی

بسیار مهم است. اما افراد در قدرت، این امر را از فرد پنهان می‌کنند. در این میان، مفهوم ساخت‌یابی عملی (تفسیر و گزارش انگیزه‌ها) در نظریه‌گیدنز بسیار بنیادین است که این امر همان عامل یا فاعل انسانی است. گیدنز بر این نظر است که ساخت‌گرایی، این مسئله را در نظر نگرفته و همه چیز را محدود به ساختار کرده است (لکزایی، ۱۳۸۹، ۷۸). بحث نیت‌مندی نیز بحث مورد توجه اندیشمندان درباره عاملیت بوده است، اما در واقع، عاملیت همیشه با نیت همراه نیست؛ عاملیت، توانایی افراد برای اقدام است. از یک جهت، عاملیت، ناشی از قدرت تلقی می‌شود. فرد، عامل و باعث یک فعل می‌شود و در هر رویداد می‌تواند این فعل توسط عامل متفاوت باشد. در این معنا، عاملیت به‌طور کلی به معنای انجام دادن است نه محدود بودن به قصد و نیت برای فعلیت (صدیقی، ۱۳۸۹، ۱۴۷).

ویژگی ساختار، محدودسازی نقش سوژه است؛ به گونه‌ای که سرنوشت فرد، خارج از اراده وی رقم خواهد خورد. در واقع، ساختار مانند جایگاه اجتماعی فرد به‌شمار می‌آید. به بیان روشن‌تر، یک نقش است که فرد آن را ایفا می‌کند. ساخت مورد نظر گیدنز، دارای هیچ‌گونه واقعیتی نمی‌باشد مگر اینکه به صورت بقای حافظه درونی عاملان باشد. به بیان روشن‌تر، عاملان باعث ایجاد ساخت می‌شوند و ساخت، امکان عاملیت را پدید می‌آورد. گیدنز، ساخت را واژه‌ای توصیفی به‌شمار آورده و نقش برجسته کارکرد را یادآوری می‌کند. وی بر این نظر است که مفهوم ساخت را می‌توان به گونه‌ای کلی یا فنی به کار گرفت. در این میان، کل‌گرایی به عنوان فرهنگ و جامعه‌ای که افراد، محصول نیروهای آن‌ها هستند، در نظر گرفته شده و پایه تحلیل قرار می‌گیرند (لکزایی، ۱۳۸۹، ۸۱-۷۹). تلفیق و ایجاد تعادل میان افراط و تفریط فردانگاری و ساختارانگاری، کاری است که گیدنز انجام داد. این نظریه ترکیبی، دوگانه‌انگاری‌های پیشین را رد و از آن گذر می‌کند. به‌طور کلی، در پی نوعی تعادل و ایجاد سازش میان آن‌ها است. عامل یا کارگزار با کل‌گرایی به گونه‌ای با یکدیگر ترکیب شده و از یک تلقی پرهیز شده است. به‌طور کلی می‌توان گفت، دیدگاه ساخت‌یابی گیدنز، یک دیدگاه بینابینی است که به شکلی فرکانسی، علت و معلول، به جای یکدیگر می‌نشینند و به صورت رفت و برگشت، یک نوع دوعلیتی را ایجاد می‌کنند که این نوع تأثیرگذاری را تأثیرگذاری متقابل گویند که در آن، عامل یک، زمینه‌ساز عامل دو و سپس، عامل دو، زمینه‌ساز و تداوم‌بخش عامل دیگر است. در نظریه ساخت‌یابی، ساختار و عاملیت هیچ‌کدام تعیین‌کننده نخواهند بود، بلکه به گونه‌ای گریزناپذیر در رفتار اجتماعی و سیاسی شرکت دارند. سرانجام،

می‌توان گفت، براساس این نظریه در رفتار سیاسی، هم ساختار اجتماعی و هم کنش انسانی، از ارزش زیادی برخوردارند (ویتینگتون، ریچارد^۱، ۲۰۱۵، ۱۱۵).

در این نظریه، نمی‌توان از یکی از مفاهیم یادشده بدون دیگری سخن گفت؛ ویژگی‌های ساختاری، محدودکننده کنش افراد و خارج از کنترل کنشگران هستند، و در مقابل، کنش پیوسته کنشگران، سبب ایجاد این ساختار شده است. در نظریه ساختاری، عاملان، بازپچه‌هایی در دست نیروهای اجتماعی نیستند. گیدنز استدلال می‌کند که کنش‌پذیران دارای قصد و نیت بوده و برای رسیدن به مقاصد خویش، از هیچ تلاشی فروگذار نمی‌کنند. کنشگر در دیدگاه گیدنز با داشتن نظارت بازاندیشانه بر کنش خود و درجه‌ای از معقولیت، دارای استقلال است. این مفاهیم مطرح‌شده سبب می‌شوند تا کنشگر بتواند استدلال‌هایی را برای توجیه اعمالش مطرح کند. کنشگران، کارهای متفاوتی را در شرایط معین انجام می‌دهند (حال ممکن است از روی شناخت و آگاهی یا به‌شکلی ناخودآگاه انجام شود). این اعمال هستند که ویژگی‌های ساختاری را می‌سازند و این امکان را فراهم می‌کنند که درباره تأثیرات ساختاری بتوان صحبت کرد (لک‌زایی، ۱۳۸۹، ۸۴-۸۲). بحث مهم دیگری که گیدنز مطرح می‌کند، دسترسی بیشتر به قدرت و منابع برای دگرگون‌سازی است. وی عامل دگرگونی توسط کنش‌گر را توسط مفاهیم یادشده ذکر می‌کند. به عبارت روشن‌تر، این دگرگونی توسط منابع یادشده تسهیل می‌شود (ویتینگتون، ریچارد، ۲۰۱۵، ۱۲۲-۱۱۵). در تعریف بازاندیشانه گیدنز از ساختار، ساختار عنصری ثابت و مکانیکی نیست. در این دیدگاه، ساختار و کنش به هم پیوسته‌اند و از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند. افزون‌براین، در بحث زمان و مکان، موقعیت ویژگی‌های ساختاری نیز در طول زمان و مکان تحول پیدا می‌کنند (لک‌زایی، ۱۳۸۹، ۸۷-۸۶). گیدنز، کنش یا عمل انسانی را متحول‌کننده جهان عینی (خارج از ذهن) و ارتباطات اجتماعی به‌شمار می‌آورد و عمل انسانی را دارای قدرت دخل و تصرف بر جهان اجتماعی می‌داند. در اینجا است که وی ارتباط میان مفهوم کنش را با قدرت پیوند می‌زند و بر این نظر است که بایستی قدرت را منبعی به‌شمار آورد که کنشگران آن را برای تولید و بازتولید ارتباط متقابل با مختصات ساختاری جامعه به‌کار می‌بندند و از آن بهره می‌گیرند. در دیدگاه گیدنز، قواعد و منابع، دارای پیامدهای بازگشتی دوگانگی ساخت به‌شمار می‌آیند (توحیدفام و حسینیان امیری، ۱۳۸۸، ۸۶-۸۵).

1. Whittington, Richard

از دیدگاه گیدنز، قواعد، مانند قواعد بازی‌هایی چون شطرنج نیستند، بلکه در ارتباط و تعامل و به‌طورکلی، در جمع صورت‌بندی می‌شوند و معنی آن شکل می‌گیرد. در این میان، باید توجه داشت که رفتارهای منفرد و مجزا، عامل صورت‌بندی این قواعد نیست. گفتنی است، این قواعد را نمی‌توان جدا از منابع، مفهوم‌سازی کرد. به‌طورکلی، نظم اجتماعی، نتیجه و حاصل کنش‌های روزمره مردم است. برخی از قواعد یادشده هنجاری و امکان بیان دارند و بسیاری دیگر از قواعد، به‌شکل ضمنی درک شده و برای هدایت روند تعامل به‌کار گرفته می‌شوند. این نوع قواعد، امکان زبانی ندارند (مقدس و قدرتی، ۱۳۸۳، ۶). گیدنز تأکید بیش‌ازاندازه بر ساختار را رد می‌کند و بر این نظر است که جامعه‌شناسان درباره اهمیت الزام یادشده، به‌سوی افراط رفته‌اند. ناگفته نماند که وی تأثیر ساختار را بر کنش در نظر می‌گیرد، اما با غلو کردن درباره آن مخالف است. در نظریه گیدنز، مفاهیم ساختار و عاملیت به یکدیگر وابسته‌اند. در تعریف عاملیت نیز وی عاملیت را به‌معنای توانایی افراد برای انجام اعمال به‌شمار می‌آورد. در این معنا، عاملیت به مفهوم نیت و مقاصد افراد برای انجام دادن کارها نیست. کنش‌ها در دیدگاه گیدنز، اغلب به نتایجی می‌رسند و دارای اثرات و پیامدهای گریزناپذیری هستند. این پیامدهای ناخواسته و گریزناپذیر، نقش برجسته‌ای در دیدگاه گیدنز دارند؛ زیرا، در سوق دادن افراد از سطح عاملیت به سطح نظام اجتماعی، بسیار حائز اهمیت می‌باشند (صدیقی، ۱۳۸۹، ۱۵۲). در ادامه با بهره‌گیری از الگوی ساخت‌یابی گیدنز و ارتباط دیالکتیک عامل و ساختار، نحوه صورت‌بندی یا ساخت‌یابی ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران را بررسی و با استفاده از نظریه یادشده، محدودیت‌های ساختاری ناشی از این ساختار را واکاوی و ارزیابی کرده‌ایم.

۱-۲. صورت‌بندی ذهنیت امنیتی پهلوی دوم ناشی از تجارب تلخ تاریخی

ذهنیت امنیتی و تأکید بر بعد سخت قدرت نظامی، در ایران پیشینه‌ای تاریخی دارد. در این میان، تلاش‌های پهلوی اول و دوم برای افزایش بیش‌ازپیش قدرت نظامی و تأکید بر بعد نظامی قدرت نیز قابل توجه است. موقعیت مکانی و وجود ثروت‌های خدادادی، عاملی است که سبب شده است ایران، همواره به‌عنوان کشوری ثروتمند و دارای ظرفیت‌های اقتصادی و... موردتوجه قدرت‌های بزرگ قرار گیرد. با توجه به محدودیت‌های ناشی از موضوع این پژوهش، پژوهش حاضر نگاهی گذرا بر عوامل تاریخی صورت‌بندی ذهنیت امنیتی پهلوی دوم نیز خواهد داشت. پژوهش حاضر بر آن نیست که صورت‌بندی یا تشدید ذهنیت امنیتی پهلوی دوم

را به گونه‌ای تک بعدی یا تک عاملی بررسی کند؛ اما باید گفت، حافظه تاریخی در هر حکومتی می‌تواند واکنش‌هایی را در آینده به شکل کنش به همراه داشته باشد. پیشینه صورت‌بندی ذهنیت امنیتی پهلوی دوم را می‌توان در دوره پیش‌از آن و رویدادهای آن دوره زمانی جست‌وجو کرد. عوامل داخلی و خارجی پرشماری می‌توانند در صورت‌بندی یا تشدید ذهنیت یادشده نقش‌آفرینی کرده باشند، اما باید توجه داشت که عوامل تاریخی نیز بی‌تأثیر نبوده و در تشدید و حتی در صورت‌بندی ساخت ذهنی امنیتی عامل یا عاملان نقش داشته‌اند. شاید بتوان گفت، شکست رضاشاه در حمله متفقین به ایران و تبعید وی، در صورت‌بندی ذهنیت امنیتی دوره پس‌از آن بی‌تأثیر نبوده است و تمرکز محمدرضاشاه پهلوی بر بعد نظامی قدرت در آن دوره زمانی را توجیه می‌کند.

حمله غافلگیرانه متفقین به ایران در شهریور ۱۳۲۰ به بهانه حضور جاسوسان آلمانی، موجی از نگرانی را به همراه داشت. همه این‌ها در حالی است که ایران در آن دوره زمانی، موضعی بی‌طرفانه را در برابر جنگ یادشده اتخاذ کرده بود. این موج نگرانی داخلی از هجوم ارتش خارجی به کشور، سبب به وجود آمدن هرج و مرج و نابسامانی‌های بسیاری شد. ابعاد این نابسامانی و هرج و مرج، بسیار گسترده و کنترل این شرایط بحرانی برای دولت حاکم بسیار دشوار بود. این نابسامانی‌ها به حوزه داخل محدود نشده و ارتباط با دولت‌های خارجی را نیز تحت تأثیر قرار داده بود (جلال‌پور و محمدی، ۱۳۹۱، ۱۵۴؛ صالحی، ۱۳۹۰، ۳۸؛ پرتوی مقدم، ۱۳۸۴، ۳۲).

ویرانی‌هایی که اقتصاد ایران را گرفتار خود کرده بود، تحت تأثیر حضور گسترده نیروهای اشغالگر، دوچندان شده بود. نیاز ارتش متفقین به مواد غذایی، توتون، مواد خام، و... بر تشدید بحران نان در ایران تأثیر قابل توجهی داشت. در این میان، سیاست‌های پولی و مالی شوروی و انگلیس برای کاهش ارزش پول ملی ایران و افزایش اعتبارات خود قابل توجه است. اقدامات اشغالگرایانه متفقین به این شرایط ختم نشده و همه منابع و امکانات ایران، از جمله راه‌آهن سراسری، نفت، ابزارآلات ارتباطی، وسایل حمل و نقل، تولیدی‌ها، گمرکات، کارخانجات، محصولات غذایی، نیروی انسانی، و... را دربر می‌گرفت. ایران در آن مقطع زمانی در آتش قحطی، ناامنی، فقر و بیماری گرفتار شده بود (صالحی، ۱۳۹۰، ۳۸) و در کنار این شرایط، رفتار تحقیق‌آمیز سربازان انگلیسی و روسی با نیروهای نظامی ایران، خاطره تلخی را برای کارگزاران سیاست خارجی رقم زد. نیروهای ایرانی، تنها با کسب اجازه اشغالگران مجوز حمل

اسلحه داشتند. بسیاری از مراکز نظامی توسط متفقین خلع سلاح شده بودند. همه این‌ها درحالی بود که متفقین، مقدار زیادی از سلاح و مهمات نیروهای نظامی ایران را در اختیار داشتند. دولت ایران نیز در تاریخ ۲۳ ژانویه ۱۹۴۳ به شوروی متعهد شد تا ۸۰ درصد تولیدات کارخانه‌های مهمات‌سازی خویش را در اختیار دولت یادشده قرار دهد. گفتنی است، همه هزینه‌های کارخانجات یادشده به‌عهده دولت ایران بود (صالحی، ۱۳۹۰، ۳۳-۳۲؛ محمدی و اسکندری‌فرد، ۱۳۹۶، ۱۱۱).

تعداد اشغالگران در کشور به بیش از یکصد هزار نفر می‌رسید. این جمعیت، سراسر کشور را دربر می‌گرفت. نیروهای نظامی بیگانه، مانند نیروهای فاتح با آزادی کامل در ایران به غارت می‌پرداختند؛ به‌گونه‌ای که وضعیت اجتماعی ساکنان مناطق اشغال‌شده، نگران‌کننده بود. دزدی از مغازه‌ها، آزار و اذیت ساکنان شهرها، روستاها و همچنین غارت اموال مسافران، تنها بخشی از این جنایت‌ها بود (محمدی و اسکندری‌فرد، ۱۳۹۶، ۱۱۵). اشغالگران روس، آمریکایی، و انگلیسی، با ایجاد مزاحمت برای زنان و دختران ایرانی، خطرات تاریخی تلخی را برای ملت ایران رقم زدند. شرارت‌های این اشغالگران در ورود به خانه‌های مردم و تعرض به نوامیس، از جمله این جنایت‌ها به‌شمار می‌آید. گزارش‌هایی نیز از تبدیل کردن برخی باشگاه‌ها به مراکز فحشا توسط سربازان آمریکایی به‌گوش می‌رسید. کامیون‌های نظامی، دختران را در مرکز شهر جمع‌آوری و برای مقاصد خود به باشگاه منتقل می‌کردند. سربازان روس نیز در قریه ارز جون، تعرض دسته‌جمعی را ترتیب داده و در مناطق اشغالی شمال کشور، وضعیت رقت‌باری را به‌وجود آورده بودند. همه این‌ها درحالی است که دستگاه امنیتی دولتی، توانایی برخورد با این متجاوزان را نداشته است (محمدی و اسکندری‌فرد، ۱۳۹۶، ۱۱۶-۱۱۵). سرانجام، رضاشاه پس از توافق با قدرت‌های مهاجم، تن به استعفا از سلطنت داد. وی در تاریخ ۱۶ سپتامبر ۱۹۴۱، با کناره‌گیری از تاج‌وتخت، ولیعهد خویش، یعنی محمدرضاشاه پهلوی بیست‌ودوساله را به‌عنوان پادشاه پس از خود معرفی کرد (بنیاد دانشنامه ایرانیکا^۱، ۲۰۱۶، ۱؛ صادقی، ۱۳۹۱، ۷۰).

دولت محمدرضاشاه پهلوی، به‌گونه‌ای فزاینده به‌سوی غرب گرایش یافت؛ زیرا، در پی مدرن‌سازی هرچه سریع‌تر کشور در همه ابعاد نظامی، اقتصادی، و... بود. در این میان، ابعاد نظامی

1. Encyclopedia Iranica Foundation

قدرت در اولویت بود. چشم امید شاه برای مدرن‌سازی ارتش به آمریکایی‌ها بود و آمریکایی‌ها با وارد کردن متخصصان خود در امور نظامی به ایران، در این راه به شاه کمک کردند. گفتنی است، آمریکایی‌ها نیز به منظور پیشبرد اهداف خود، یعنی ژاندارمی ایران در منطقه، کمک‌های یادشده را به ایران روانه می‌ساختند (وحیدی‌راد، ۱۳۹۹، ۷۴-۷۳). شاید بتوان گفت، تجربه تلخ شکست ارتش ایران در جنگ جهانی دوم و خسارت‌های انسانی-اقتصادی به‌وجودآمده، عامل مهمی در صورت‌بندی ذهنیت کارگزاران یا به عبارت روشن‌تر، کارگزار سیاست خارجی ایران در آن مقطع زمانی بود. گفتنی است، پژوهش حاضر در پی آن نیست که صورت‌بندی ذهنیت امنیتی پهلوی دوم را به‌گونه‌ای مطلق و تک‌بعدی (یا تک‌عاملی) مطرح کند، بلکه این عامل تاریخی را در کنار عوامل دیگر، مهم به‌شمار می‌آورد. در ادامه، صورت‌بندی ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران (تحت تأثیر حافظه تاریخی) بررسی شده است.

۲-۲. جنگ هشت‌ساله و تجربه تلخ تاریخی جمهوری اسلامی ایران

جنگ تحمیلی هشت‌ساله (۳۱ شهریور ۱۳۵۹ تا ۲۹ تیر ۱۳۶۷) تجربه تلخی را برای ایران رقم زد. دولت بعثی عراق، از ضعف دولت ایران در اوایل انقلاب اسلامی بهره‌برداری و به‌بهانه مردودانگاری توافق الجزایر، حمله غافلگیرانه‌ای را به ایران اسلامی آغاز کرد. ضعف دولت ایران در آن دوره زمانی از یک‌سو و حمایت قدرت‌های بزرگی چون ایالات متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی به‌عنوان قطب‌های جنگ سرد از کشور متجاوز عراق از سوی دیگر، سبب شد که ایران اسلامی، هزینه‌های گزاف مادی و انسانی را در طول این جنگ هشت‌ساله متحمل شود (ویکی‌امام‌خمینی، ۱۴۰۴، ۱؛ همتی و دلاوری، ۱۳۹۴، ۲۴۸-۲۴۷).

شاید بتوان گفت، رویکرد ایران پس از انقلاب اسلامی و موضع استکبارستیزانه آن در برابر غرب و همچنین، آرمان نه شرقی نه غربی، در تلاش قدرت‌های بزرگ برای تضعیف جمهوری اسلامی ایران در جنگ هشت‌ساله بی‌تأثیر نبوده است. در این میان، در جنگ تحمیلی، شاهد کمک‌های عملیاتی، اطلاعاتی، و مالی ایالات متحده آمریکا به عراق بودیم. همه این‌ها درحالی است که ایران اسلامی تحت شدیدترین تحریم‌های اقتصادی و تسلیحاتی بود (بیگلری و عراقی، ۱۳۹۴، ۱۷۱-۱۷۰). حمایت‌های نظامی، مالی، و عملیاتی از عراق، به بلوک غرب محدود نشده و بلوک شرق، یعنی اتحاد جماهیر شوروی، را نیز شامل می‌شد. با اینکه اتحاد جماهیر شوروی در ابتدای جنگ عراق علیه ایران اعلام بی‌طرفی کرده بود، اما پس از مدتی، رویکرد خود را تغییر داد و

در تلاش بود تا با افزایش فشار غرب بر ایران، این کشور را به‌سوی خود متمایل کند. افزون‌براین، اتحاد جماهیر شوروی، برای از دست ندادن متحد خویش، یعنی عراق، کمک‌های مالی و تسلیحاتی خویش را به این کشور متجاوز روانه می‌کرد. تجهیز و سامان‌دهی ماشین‌آلات جنگی عراق، نمونه آشکاری از کمک‌های اتحاد جماهیر شوروی به این کشور متجاوز بود (شاهقلیان قهفرخی، ۱۳۹۶، ۱۲۰-۱۱۷؛ مصباحی، ۱۳۷۵، ۸-۷).

واکنش سازمان ملل متحد در برابر حمله تجاوزکارانه عراق به ایران نیز واکنشی منفعلانه و با تأخیر بود؛ درحالی‌که در زمان هدف قرار گرفتن کویت توسط عراق، سازمان ملل متحد در واکنشی سریع، عراق را به‌عنوان کشور متجاوز معرفی کرد. داده‌های تاریخی نشان می‌دهد که رویکرد سازمان ملل متحد در معرفی و اعلام عراق به‌عنوان کشور متجاوز به ایران، رویکردی منفعلانه (در برابر این تجاوز) بوده است (شیرودی، ۱۳۸۳، ۵۲-۲۶). حمایت قطب‌های جنگ سرد از کشور متجاوز، حافظه و تجربه تاریخی تلخی را برای کارگزاران سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (عاملان آن) رقم زد؛ به‌گونه‌ای که اتکا به توان نظامی و به‌طورکلی قدرت سخت، پاسخ و واکنشی به هزینه‌های گزاف مالی و انسانی در جنگ خونین و نابرابر هشت‌ساله به‌شمار می‌آید؛ بنابراین، یکی از عوامل مؤثر بر ایجاد و تشدید ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران، همین تجربه تاریخی است (بصیری و سلطانی رنانی، ۱۳۹۸، ۸۹-۸۸).

تکرار این نکته لازم است که این پژوهش، در پی محدودسازی ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران به عامل یادشده نیست، بلکه تجربه‌های تلخ تاریخی مؤثر بر این ساخت‌یابی مدنظر است. این تجربه‌های تلخ، در قالب قربانی تجاوز و شاهد تجاوز بودن، نمود و بروز یافته است. درعین حال، عوامل پرشماری مانند وجود گروه‌های تکفیری در منطقه، پایگاه‌های امریکا، قدرت اتمی، ماجراجویی‌های رژیم صهیونیستی، و فهرست بلندی از عوامل داخلی و خارجی دیگر را می‌توان برشمرد که سبب شکل‌گیری ذهنیت امنیتی در میان سرمداران جمهوری اسلامی شده‌اند.

۲-۳. حمله آمریکا به عراق و تشدید ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران

حمله آمریکا به عراق در مارس ۲۰۰۳ با متهم کردن عراق به داشتن سلاح‌های کشتار جمعی و هسته‌ای آغاز شد. نتیجه این جنگ، کشتار بیش از صدهزار غیرنظامی عراقی بود. در این جنگ که بوش پسر به‌دنبال سرنگونی صدام بود، افرادی چون سر جیو ویرا، نماینده ویژه سازمان ملل

متحد، و ۲۲ نفر از همکارانش کشته شدند. همه این‌ها درحالی است که پس از خسارت‌های انسانی شدید این جنگ، ایالات متحده آمریکا اعلام کرد که درباره ذخایر گسترده سلاح‌های شیمیایی، بیولوژیکی، و حتی هسته‌ای عراق، دچار اشتباه شده است. صحبت‌های دیویدکی بازرس ارشد پیشین تسلیحات ایالات متحده آمریکا، در سال ۲۰۰۴، مصداق این موضوع است. وی آشکارا اذعان داشته است که تقریباً همه ما در اشتباه بوده‌ایم (یکی از کمیسیون‌های ریاست جمهوری به این نتیجه دست یافته بود که پیش از جنگ عراق، هیچ اطلاعاتی در مورد سلاح‌های کشتار جمعی عراق به دست نیامده است (شورای روابط خارجی^۱، ۲۰۱۱، ۹-۱). ناگفته نماند که حمله آمریکا به عراق، بدون مجوز شورای امنیت انجام شده است. قضیه از این قرار است که شورای امنیت سازمان ملل متحد به دولت عراق هشدار داده بود که درباره مسئله تسلیحات کشتار جمعی و سلاح‌های هسته‌ای، شفاف‌سازی کند و همکاری‌های لازم را در این مورد با نهاد بین‌المللی ذی‌ربط داشته باشد. شورای امنیت به عراق اخطار کرده بود که در صورت عدم همکاری، مجوز حمله نظامی به عراق صادر خواهد شد. قرار بود در جلسه شورای امنیت، ارزیابی‌های نهایی به منظور اتخاذ تصمیم درباره عراق بررسی شود، اما پس از اینکه آمریکایی‌ها موفق به دریافت مجوزهای لازم از نهادهای بین‌المللی ذی‌ربط برای حمله به عراق نشدند، به مسئولان عراق زمان دادند تا از قدرت کناره‌گیری کنند یا اینکه با حملات نظامی آمریکا روبه‌رو شوند. با عدم کناره‌گیری صدام از قدرت، آمریکا جنگ ویرانگری را علیه عراق آغاز کرد. این جنگ پیش‌دستانه با مخالفت‌های گسترده افکار عمومی جهان همراه شد (مراد پیری و همکاران، ۱۴۰۰، ۳۲۰-۳۱۹؛ مشیرزاده، ۱۴۰۰، ۲۳۰-۲۲۷).

به‌طور کلی، به‌لحاظ فروملی، نظامی‌گری عراق در داخل و ماجراجویی خارجی در منطقه با حمله به کویت (متحد راهبردی ایالات متحده آمریکا) و تهدید منافع حیاتی غرب، همگی دست‌به‌دست یکدیگر داده و باعث شدند که سال ۲۰۰۳، سال خونینی برای عراق باشد (جوادی ارجمند و طلوعی، ۱۳۹۳، ۷۸۴-۷۸۳). استفاده از بمب‌هایی چون بمب مادر (که به مادر همه بمب‌ها معروف است) در کشتار غیرنظامیان عراقی، به‌عنوان یک تاکتیک برای ایالات متحده آمریکا به‌شمار می‌رفت تا روحیه طرف مقابل را تا حد امکان تضعیف کند. قدرت تخریب بالای این بمب‌ها، ویرانی و کشتار بسیاری در جنگ عراق برجای گذاشت که اثرات آن

1. Council on Foreign Relations

ویرانی‌ها تا امروز نیز ملموس و برجسته است (جلیلیان، ۱۳۸۳، ۴۷-۴۲). افزون‌بر تلفات سنگین انسانی، مالی، اجتماعی، و نظامی، خسارت‌های فرهنگی و تاریخی، در تهاجم آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ نیز قابل توجه است؛ به‌گونه‌ای که تلفات فرهنگی و فکری عراق در طول جنگ یادشده، به‌عنوان یک فاجعه ملی فراتر از حد تصور بود. نیروهای آمریکایی با ورود به بغداد، شهر را غارت کردند؛ حتی بناهای اصلی پایتخت نیز در امان نبودند. آثار باستانی موزه عراق، کتابخانه ملی عراق، و برخی دیگر از تأسیسات مهم این کشور در حمله آمریکایی‌ها ویران شد. نیروهای آمریکایی، بسیاری از آثار باستانی را نیز در این جنگ به‌سرقت بردند. ابعاد این خسارت‌ها در حوزه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی غیرقابل محاسبه است (وزارت امور خارجه فدراسیون روسی،^۱ ۲۰۲۳، ۱-۳).

شکنجه و جنایت‌های جنگی آمریکایی‌ها در زندان ابوغریب در نزدیکی بغداد، که محلی برای نگهداری مخالفان و معترضان عراقی پس از اشغال آمریکایی‌ها بود، نیز ازجمله خسارت‌های انسانی این جنگ به‌شمار می‌آید. انتشار و گسترش شکنجه‌های ترسناک و شرم‌آور جنسی توسط سربازان آمریکایی در زندان ابوغریب، باعث شد که افکار عمومی جهان، به‌ویژه در خود آمریکا، جریحه‌دار شده و بررسی‌ها و تحقیقات گسترده‌ای درباره این جنایت‌ها با فشار افکار عمومی آغاز شود. نتایج تحقیقات بیانگر سوءاستفاده فیزیکی نیروهای اطلاعاتی نظامی آمریکا از اسیران نظامی و غیرنظامی زندان ابوغریب بود (خالقی و همکاران، ۱۳۹۱، ۲۲۴-۲۲۳؛ جورج آر. ماسترویانی^۲، ۲۰۱۳، ۵۸-۵۴). سرانجام هرج و مرج، مرگ، و ویرانی ناشی از این حمله، واکنش‌هایی در قالب جنگ، شورش مسلحانه، و درگیری‌های قومی در سال‌های پس از ۲۰۰۳ بود؛ خشونت‌هایی که در عرصه اجتماع، اثرات خود را تا به‌امروز نشان داده و رنج اقتصادی را برای شهروندان عراق به‌همراه داشته است. گروه‌های نظامی افراطی نیز از دل این ویرانی‌ها سربرآوردند و موج جدیدی از هرج و مرج طلبی و خشونت در عراق را در سال‌های پس از جنگ ۲۰۰۳ به‌وجود آوردند. نتیجه و پیامد مستقیم و غیرمستقیم جنگ و اشغال نظامی ایالات متحده، مرگ نیم میلیون انسان از سال ۲۰۰۳ تا سال ۲۰۱۱ برآورد شده است (رادل، شانون، داستازیو، تریسی^۳، ۲۰۲۲، ۲۵۶-۲۵۵).

1. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation

2. George R. Mastroianni

3. Roddel, Shannon , DeStazio, Tracy

همان‌گونه که در قسمت‌های پیشین اشاره شد، ساختار توسط عواملان ایجاد می‌شود، اما پس از ایجاد، محدودیت‌هایی را نیز به همراه دارد. در این میان، ایجاد شدن ساخت ذهنی امنیتی برای جمهوری اسلامی ایران و سوق یافتن و تأکید بر بعد نظامی قدرت ناشی از تجربه‌های تلخ تاریخی یادشده، عاملی شد تا محدودیت‌هایی در ابعاد اقتصادی برای عراق ایجاد شود. تحریم‌های اقتصادی بر برنامه‌های موشکی و پهپادی جمهوری اسلامی ایران، مصداق این موضوع است. در ادامه به برخی از این محدودیت‌های ساختاری ناشی از ذهنیت امنیتی اشاره شده است.

۴-۲. تحریم‌های بین‌المللی ناشی از ذهنیت امنیتی و مشکلات اقتصادی حاصل از آن

تجربه‌های تلخ تاریخی‌ای مانند حمله‌ها و موشک‌باران‌های مناطق غیرمسکونی و غیرنظامی آمریکا به عراق و درس عبرت گرفتن از آن، رقابت‌های منطقه‌ای و ماجراجویی‌های رژیم صهیونیستی و به‌طورکلی، تهدیدهای امنیتی و نظامی پیرامون ایران، مواضع جمهوری اسلامی ایران را به‌سمتی کشانده است که در حوزه دیپلماسی، ورود به هرگونه مذاکره درباره توان موشکی و قدرت سخت نظامی را ممنوع اعلام کند و از ورود به آن پرهیز شود؛ به‌گونه‌ای که این موضوع، به خط قرمز مذاکرات دیپلماتیک تبدیل شد. جمهوری اسلامی ایران، درباره مباحث امنیتی - موشکی و پهپادی خود، حتی در توافق هسته‌ای موسوم به برجام نیز آن را دخالت نداده است (قاسمی و ایمن‌اسلامی، ۱۴۰۱، ۳۰۴-۲۹۱). مواضع جمهوری اسلامی ایران درباره برنامه‌های پهپادی و موشکی باعث شده است که این کشور، آماج حملات اقتصادی آمریکا و شرکای تجاری‌اش قرار گیرد؛ به‌گونه‌ای که بیشترین تحریم‌ها بر روی این مواضع اعمال شده است. ازجمله این تحریم‌ها می‌توان به تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران اشاره کرد. منظور از تحریم‌های یکجانبه، محدودیت‌ها و ممنوعیت‌هایی است که یک دولت بر دولت یا دولت‌های دیگر وضع می‌کند. در این میان، تحریم‌های اقتصادی با هدف فشار وارد کردن بر شهروندان عادی انجام می‌گیرد تا از این طریق دولت تحریم‌کننده به مقاصد خود برسد (قاندی بادره و همکاران، ۱۴۰۰، ۲۱۰-۲۰۷؛ مصلی‌نژاد، ۱۳۹۳، ۱۹۴).

به بیان روشن‌تر، یکی از مقاصد اصلی تحریم‌های اقتصادی، تغییر رویکرد کشور هدف به دلایل مربوط به روابط خارجی است. به‌گونه‌ای که تحریم‌های اقتصادی اغلب به‌عنوان ابزاری برای تعقیب سیاست خارجی به کار می‌روند و به این شکل استدلال می‌شود که هدف جنگ اقتصادی این است که تا حد امکان به اقتصاد دشمن خسارت وارد کند (مافی، ۱۳۸۵،

۶۱). ایالات متحده آمریکا از طریق تحریم برنامه موشکی ایران به دنبال تضعیف برنامه یادشده و تغییر رویکرد جمهوری اسلامی است. این کشور با شناسایی هرگونه عامل تقویت کننده برنامه موشکی و پهبادی ایران و وضع تحریم های سخت اقتصادی بر عوامل آن، در پی تعقیب سیاست های خویش است. در این میان، برد تحریم های اقتصادی ایالات متحده تنها شامل تحریم های موشکی و پهبادی نشده و گستره این تحریم ها، شهروندان ایرانی را نیز هدف قرار داده و اثرات زیانبار اقتصادی را برای شهروندان ایران به ارمغان آورده است. این تحریم ها معمولاً از سوی وزارت خزانه داری ایالات متحده آمریکا و شرکای تجاری آن اعمال شده است (قاندی بادره و همکاران، ۱۴۰۰، ۲۱۷-۲۱۶؛ روزنامه دنیای اقتصاد، ۱۴۰۲، ۱). تهدیدهای اقتصادی به صورت مستقیم و غیرمستقیم، بخش گسترده ای از اقتصاد و در نهایت، امنیت ملی را با چالش های جدی روبه رو می کند. سیاست تحریمی آمریکا در قبال ایران، بیشتر خاستگاهی سیاسی-امنیتی دارد که به قصد تضعیف برنامه های تسلیحاتی جمهوری اسلامی ایران اعمال می شود. به چالش کشیده شدن امنیت اقتصادی می تواند بر جنبه های دیگری مانند ابعاد نظامی قدرت نیز تأثیرگذار باشد. در این میان، ابعاد گسترده این تأثیر را بر زندگی شهروندان نیز شاهدیم؛ به گونه ای که این تحریم ها، سخت ترین و پیچیده ترین تحریم های اقتصادی به شمار می آیند (قاندی بادره، ۱۴۰۰، ۲۱۸-۲۱۶).

سرانجام باید گفت که تشدید ساخت یابی ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران تحت تأثیر تجربه های تلخ تاریخی ای مانند حمله آمریکا به عراق و جنگ تحمیلی هشت ساله (شاهد تجاوز و قربانی تجاوز بودن) است. این تجربه ها باعث شده است که ایران به سوی افزایش بیش از پیش قدرت نظامی خود حرکت کند و پس از تشدید ساخت یابی این ذهنیت امنیتی و تأکید بر ابعاد نظامی قدرت و پافشاری بر مواضع سخت و غیرقابل مذاکره نظامی، شاهد تحریم های هدفمند ایالت متحده آمریکا باشیم که با هدف تضعیف برنامه تسلیحاتی جمهوری اسلامی ایران انجام گرفته است. همچنین، ابعاد گسترده این تحریم های اقتصادی، بر زندگی شهروندان ایرانی تأثیر مستقیم گذاشته و آن ها را در عرصه اقتصادی با چالش هایی روبه رو کرده است؛ به گونه ای که مواضع سخت صورت بندی و ساخت یابی شده تحت تأثیر حافظه و تجربه های تلخ تاریخی، باعث ایجاد محدودیت هایی در بعد اقتصادی شده است. باید توجه داشت که ایجاد و تغییر این ساختارها از طریق تجربه های جدید عملی ها امکان پذیر است؛ به عبارتی می توان از طریق گفت و گوی سازنده، میان ساختار ایجاد شده و

محدودیت‌های ناشی از این ساختار، تعادل برقرار کرد؛ زیرا، علت اصلی ایجاد این مواضع سخت جمهوری اسلامی ایران و محدودیت‌های ساختاری ناشی از آن در حافظه تاریخی این کشور، ملموس و برجسته است. با آگاه‌سازی جامعه بین‌المللی از این تجربه‌های تلخ تاریخی و شفاف‌سازی هدف خود از افزایش قدرت نظامی، می‌توان بر محدودیت‌های ساختاری یادشده، یعنی تحریم‌های ظالمانه، فائق آمد.

نتیجه‌گیری

شاید بتوان گفت، مواضع غیرقابل مذاکره نظامی و موشکی جمهوری اسلامی ایران (به‌طور نسبی) ریشه در تجربه تلخ تاریخی این کشور دارد. حافظه تاریخی تلخ ناشی از قربانی یا شاهد تجاوز بودن، در صورت‌بندی ذهنیت امنیتی این کشور بی‌تأثیر نبوده است. صورت‌بندی و تشدید این ساخت امنیتی با تأثیرپذیری از عوامل یادشده از یک‌سو و محدودیت‌هایی که این ساخت در ابعاد اقتصادی برای جمهوری اسلامی ایران ایجاد کرده است از سوی دیگر، شایان توجه است. به بیان روشن‌تر، شاهد تأثیر متقابل عامل یا عاملان و ساخت هستیم. تأثیر رفت‌وبرگشتی‌ای که از طریق آن می‌توانیم به‌طور نسبی، وضعیت امروز کشورمان را ارزیابی کنیم، با بهره‌گیری از الگوی ساخت‌یابی گیدنز تسهیل می‌شود. با این زاویه دید می‌توان دریافت که تشدید این ساخت‌یابی امنیتی (افزون بر حافظه تلخ تاریخی جنگ هشت‌ساله)، کنش ایالات متحده آمریکا در حمله به عراق در سال ۲۰۰۳ بوده است. شاهد این خسارت‌ها بودن بر ذهنیت امنیتی جمهوری اسلامی ایران دامن زد. نکته جالب‌توجه این است که محدودیت‌های ناشی از این ساخت را هم کشور یادشده در ابعاد تحریم بر کشورمان اعمال کرده است. ذکر این نکته از اهمیت بالایی برخوردار است که نمی‌توان به‌گونه‌ای مطلق و تک‌بعدی به مسئله صورت‌بندی ذهنیت امنیتی نگاه کرد؛ زیرا، عوامل پرشماری در صورت‌بندی ذهنیت امنیتی دخیل هستند. شاید بتوان با آگاهی از این تأثیر رفت‌وبرگشتی، میان این ساختار و محدودیت‌های ناشی از آن تعادل ایجاد کرد؛ زیرا، اولاً این ساختارها، وحی منزل نیستند و امکان اصلاح و تغییر و صورت‌بندی جدید آن تحت تأثیر تجربه‌های جدید وجود دارد. افزون‌براین، با آگاه‌سازی جامعه بین‌المللی از نحوه صورت‌بندی این ساخت و یادآوری تجربه‌های تلخی که بر ما گذشته است و همچنین، شفاف‌سازی موضع دفاعی قدرت نظامی خود، می‌توانیم به‌سوی کاهش محدودیت‌های ناشی از این ساخت گام برداریم.

منابع

- بهرامی مقدم، سجاد؛ حیدری، مهدی (۱۳۹۹). خوداتکایی مفهوم و الگوی امنیتی جمهوری اسلامی ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی. پژوهش‌نامه انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۴)، ۱۴۴-۱۲۹.
- بیگلری، محمد؛ عراقی، عبدالله (۱۳۹۴). بررسی نقش آمریکا در شروع و تداوم جنگ عراق علیه ایران و راه‌های اجتناب از غافلگیری. مجله مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، ۱۳(۷۷)، ۱۸۲-۱۵۷.
- بصیری، محمدعلی؛ سلطانی رنانی، محمد (۱۳۹۸). واکاوی عوامل اصلی سوق داده شدن جمهوری اسلامی ایران به سمت افزایش قدرت نظامی خود (در چارچوب رهیافت سازه‌انگاری). فصلنامه علمی-تخصصی روزگاران، دوره جدید، شماره ۱۷، ۹۱-۷۶.
- پرتوی مقدم، عباس (۱۳۸۴). نقش و عملکرد متفقین در بحران غله ایران به هنگام جنگ جهانی دوم. فصلنامه مطالعات تاریخی، شماره ۱۰، ۶۷-۳۰.
- توحیدفام، محمد؛ حسینیان امیری، مرضیه (۱۳۸۸). تلفیق کنش و ساختار در اندیشه گیدنز، بوردیو و هابرماس و تأثیر آن بر جامعه‌شناسی جدید. پژوهشنامه علوم سیاسی، ۴(۳)، ۱۰۷-۷۹.
- جوادی ارجمند، محمد؛ طلوعی، هادی (۱۳۹۳). تأثیر تهاجم نظامی آمریکا به عراق بر قدرت هوشمند ایران در این کشور. فصلنامه سیاست (مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی)، ۴۴(۴)، ۷۷۷-۷۹۲.
- جلال پور، حسن؛ محمدی، امیر (۱۳۹۱). پیامدهای اشغال ایران در شهریورماه ۱۳۲۰. نشریه پژوهش در تاریخ، شماره ۹، ۱۷۶-۱۵۴.
- جلیلیان، شاپور (۱۳۸۳). عملکرد ارتش آمریکا در عراق. فصلنامه علوم و فنون نظامی، شماره ۱، ۴۷-۴۲.
- خالقی، علی و همکاران (۱۳۹۱). جنایات ارتكابی در زندان ابوغریب از منظر عدالت کیفری. مجله حقوقی دادگستری، ۷۶(۸)، ۲۵۲-۲۲۳.
- داوودی، مانده و همکاران (۱۴۰۲). قدرت یابی طالبان و رویکرد جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۵(۲)، ۱۶۱-۱۳۹.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال؛ علوی، سید محمدعلی (۱۳۹۵). روند امنیتی سازی فعالیت هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران توسط لابی اسرائیل در آمریکا از منظر مکتب کپنهاگ. فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۵(۱۷)، ۵۸-۳۹.
- روزنامه دنیای اقتصاد (۱۴۰۲). آمریکا تحریم موشکی علیه ایران وضع کرده، سایت رسمی روزنامه دنیای اقتصاد، در دسترس در:
- <https://donya-e-eqtasad.com/fa/tiny/news-4074436>
- شاهقلیان قهفرخی، رضا (۱۳۹۶). نقش و عملکرد اتحاد جماهیر شوروی در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران. فصلنامه جامع دفاع مقدس، ۲(۲)، ۱۲۶-۱۰۵.
- شیروودی، مرتضی (۱۳۸۳). عملکرد سازمان ملل متحد در جنگ تحمیلی. فصلنامه رواق اندیشه، شماره ۳۴، ۲۶-۳.
- صالحی، محمدنقی (۱۳۹۰). پیامدهای اشغال ایران توسط متفقین در جنگ جهانی دوم. نشریه رشد

- و آموزش تاریخ، شماره ۴۳، ۴۳-۳۸.
- صادقی، یونس (۱۳۹۱). متفقین و مسئله ایران؛ کتابداری، آرشیو و نسخه‌پژوهی. نشریه کتاب ماه تاریخ و جغرافیه، شماره ۱۷۳، ۶۸-۷۳.
- صالح‌نیا، علی؛ بختیاری، حسین (۱۳۹۷). اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۸ (۲۷)، ۲۵۵-۲۷۷.
- صادقی، بهرنگ (۱۳۸۹). تئوری ساخت‌یابی آنتونی گیدنز: پیامدهای تئوریک و روش‌شناختی و کاربرد عملی آن در جامعه‌شناسی. نشریه پژوهش اجتماعی، ۳ (۹)، ۱۴۱-۱۶۷.
- طشت‌زر، فریبا و همکاران (۱۳۹۱). دین و مدرنیته از نگاه آنتونی گیدنز. پژوهشنامه ادیان، ۶ (۱۱)، ۹۱-۱۱۶.
- قاسمی، غلامعلی؛ ایمن‌اسلامی، عباس (۱۴۰۱). تولید و کاربرد موشک‌های بالستیک در حقوق بین‌الملل و دکتترین دفاعی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۹ (۱)، ۲۷۳-۳۰۸.
- قاندی بارده، حجت‌الله و همکاران (۱۴۰۰). اثرات تحریم اقتصادی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۲ (۴۸)، ۲۰۵-۲۲۴.
- لکزایی، شریف (۱۳۸۹). مبانی اندیشه آنتونی گیدنز: نظریه‌پرداز ساخت‌یابی. نشریه رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، شماره ۲۴، ۷۵-۹۴.
- مصباحی، محی‌الدین (۱۳۷۵). اتحاد جماهیر شوروی و جنگ ایران و عراق: چارچوب‌ها و اهداف. مجله سیاست دفاعی، شماره ۱۵ و ۱۶، ۱۴۶-۱۸۴.
- محمدی، سیدمحمد حسین؛ اسکندری‌فرد، زهرا (۱۳۹۶). وضعیت امنیت عمومی در سال‌های اشغال نظامی ایران توسط متفقین (شهریور ۱۳۲۰-شهریور ۱۳۲۴). نشریه پژوهش‌نامه تاریخ اجتماعی و اقتصادی، ۶ (۲)، ۱۰۷-۱۲۴.
- مقدس، علی‌اصغر؛ قدرتی، حسین (۱۳۸۳). نظریه ساختاری شدن آنتونی گیدنز و مبانی روش‌شناختی آن. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱ (۴)، ۱-۳۱.
- مرادپیری، هادی و همکاران (۱۴۰۰). اهداف آمریکا در جنگ با عراق (۲۰۰۳) با تطبیق در دو مقطع زمانی قبل و بعد از آن. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۹ (۸۵)، ۳۳۲-۳۱۵.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۷). جنگ آمریکا علیه عراق و ساختار معنایی نظام بین‌الملل. فصلنامه سیاست (مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی)، ۳۸ (۱)، ۲۳۹-۲۱۳.
- مافی، همایون (۱۳۸۵). تأملی بر تحریم اقتصادی آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل. پژوهش‌نامه حقوق و علوم سیاسی، ۱ (۱)، ۵۹-۸۳.
- مصلی‌نژاد، عباس (۱۳۹۴). سیاست‌گذاری اقتصاد سیاسی نفت و تحریم‌های بین‌المللی ایران. پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۰ (۳)، ۱۷۱-۲۰۰.
- وحیدی‌راد، میکائیل (۱۳۹۹). مناسبات نظامی آمریکا و محمدرضا شاه از جنگ جهانی دوم تا کودتای ۲۸ مرداد. نشریه مطالعات تاریخی جنگ، ۴ (۴)، ۷۱-۹۳.
- ویکی‌امام‌خمینی (۱۴۰۴). جنگ عراق علیه ایران. ویکی‌امام‌خمینی، بخش اینترنتی دانشنامه

<https://fa.wiki.khomeini.ir/wiki/>

همتی، ایرج؛ دلاوری، ابوالفضل (۱۳۹۴). استراتژی جنگ و رفتار سیاست خارجی: درآمدی بر تبیین فرایند و فرجام جنگ ایران و عراق. پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۰(۳)، ۲۶۵-۲۳۵.
یزدانی، عنایت‌الله؛ ملک‌پور، مهسا (۱۳۸۷). عملیات شدن استراتژی دفاع پیش‌دستانه‌ای آمریکا و نقش جایگاه سازمان ملل متحد: مطالعه موردی حمله به عراق. فصلنامه علمی مطالعات خاورمیانه، ۱۵(۵)، ۱۸۲-۱۵۵.

Alkadry, M. & Witt, M. (2009). Abu Ghraib and the Normalization of Torture and Hate. *Public Integrity*. Vol.11. 135-154.

Council on Foreign Relations (2011). *The Iraq War*. available at: <https://www.cfr.org/timeline/iraq-war>.

Encyclopedia Iranica Foundation (2016), Iran ii. Iranian History (2). Islamic period (page 6), available at: <https://www.iranicaonline.org/articles/iran-ii2-islamic-period-page-6>.

George R., M. (2013). Looking Back: Understanding Abu Ghraib, The US Army War College Quarterly. *Parameters*, 43(2), 53-66.

Roddel, Sh. & DeStazio, T. (2023). The Invasion of Iraq: Perspectives on War 20 Years Later. Available at: <https://news.nd.edu/news/the-invasion-of-iraq-perspectives-on-war-20-years-later/>.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2023). *Iraq's Cultural and Historical Losses from US-led Invasion in 2003*. Available at: https://mid.ru/en/foreign_policy/historical_materials/1861865/.

Whittington, R. (2015). Giddens, Structuration Theory and Strategy as Practice. *Cambridge Handbook of Strategy as Practice*. 109-126.

Yüce, S. (2022). Understanding Iraq's Persistent Domestic Instability: A Revisit to the 2003 Iraq War and the Effect of the US Foreign Policy. *Afro Eurasian Studies*, 8(3), 249-260.